

"...А Лопань пала в Харькову, а Харькова пала в Уды..."

[І. Понеділок, ст. викладач кафедри політичної історії]

#5-6 от 16.03.2004

У всьому світі люди сповідають майже однакові традиції, а саме - відзначають різні ювілейні дати, серед яких не останнє місце займають річніці заснування столиць країн чи знаменитих міст. Ця традиція характерна і для українців.

В середині 80-х років ХХ ст. було яскраво відсвятковано 1500-ліття Києва. Згодом було відзначено річніці заснування багатьох міст України, з якими пов'язані героїчні сторінки історії нашого народу.

Серед таких міст є і Харків - визнана столиця Слобожанщини, велике промислове місто України, осередок науки і культури, місто студентів.

У 2004-му ми відзначаємо 350-у річніцю від дня заснування нашого міста, так стверджується ця дата на офіційному рівні.

Назва міста походить, найвірогідніше, від назви річки Харків. Цієї думки дотримується більшість істориків. Їх висновки ґрунтуються на тому, що назва річки старша від назви міста. Назва річки зустрічається в писемних джерелах ще до виникнення поселення або міста. На початку ХVІІ ст. була складена "Книга большого чертежа", у якій перераховуються населені пункти московської держави. У ній відсутнє місто Харків, але є річка Харків, про яку сказано "...А Лопань пала в Харькову, а Харькова пала в Уды...".

Лінгвісти спробували відповісти на питання про походження назви річки Харків. Вони припустили, що назва річки походить від тюркомовних слів "Хар" у значенні "земля", "суша" та "кобе" у значенні "слід тимчасової течії". Таким чином, пішло слово "Харкобе" що, можливо, означало "мілководна річка". З часом слово "Харкобе" трансформувалося в Харків.

Російський історик М. Аристов назву міста пов'язує з давнім половецьким поселенням Шарукань в околицях сучасного Харкова. Деякі дослідники вважають, що Шарукань дійсно існувала в ХІІ ст., це місто було столицею половецької держави і розташовувалося на височині між річками Лопань та Харків. Слово "Шарукань" тюркського походження. Фахівці лінгвістики вважають, що воно означає "стоянка пастухів", від слів "шару" - пастух і "кань" - місце.

Слід відкинути, як плід народної етимології, версію про те, що назва міста походить від людини на ім'я Харитон, що збудував тут хутір, а також переказ, за яким назва походить від одного з перших поселенців - Івана Каркача (чи Харка).

Археологічні розкопки на території Харкова доводять, що тут було поселення вже до бронзової доби у ІІ тисячолітті до н.е.; є також знахідки зі скіфського (VІ - ІІІ ст. до н.е.) та сарматського (ІІ - І ст. до н.е.) періодів; в околицях Харкова знайдено сліди ранньослов'янської черняхівської культури (ІІ - VІ ст.) та слов'янське городище Донецьке часів княжої доби. Все це свідчить про безперервність народотворчих процесів на території сучасної України.

Та слов'янська спільнота вже з X століття зазнає відчутних ударів з боку кочовиків: спочатку печенігів, а згодом і половців. Монголо-татари, розгромивши Київську Русь, сприяли перетворенню майбутньої Слобожанщини в частину дикого поля.

Відродження краю починається з 30-х років XVII ст. та часів української національної революції середини цього століття.

Датою заснування безпосередньо Харкова як міста вважається 1654 рік. Однак процес заснування міста не зводиться до конкретної дати, а охоплює певний відрізок часу. Тому деякі дослідники вважають часом заснування Харкова той рік, коли на плато водорозділу річок Лопані та Харкова з'явилися перші переселенці. Такими роками різні джерела називають 1630, 1643, 1653, 1654.

Ряд дослідників вважають роком заснування міста час початку будівництва фортеці, тобто 1654 або 1655 рік.

Найдавніша писемна звітка про селище на плато між річками Харків та Лопань і його мешканців відноситься до 1654 року. Оскільки харківські поселенці зайняли землі, що підпадали під управління Чугуївського воєводства, та вже 1655 р. за кресленнями цього воєводи Григорія Снешнева почали зводити навколо свого поселення укріплення. Але навесні 1656 р. до Харкова був призначений воєводою Воїн Селефонтов, який розпорядився будувати фортецю-острог за прийнятими в Московській державі стандартами.

Таким чином, виникнення міста Харкова охоплює відрізок часу з 1654 року по 1656 рік, протягом якого відбувалося заселення височини між річками Харків та Лопань, а також будівництво укріплень навкруги поселень.